

Formulera progression

Att formulera progression är avgörande för att eleven ska förstå hur man behärskar något allt bättre. Bristen på progression i dagens skola, inte minst på lägre stadier, bygger upp en felaktig bild av vad kunskap är. I skolan finns en stark tradition av instruktioner på tavlan och mallar att följa vid enskilt arbete: När du är klar med det, gör du detta. Eleven blir "klar med saker" och gror in i en syn på kunskap som något man antingen har eller inte har. "Jag är färdig! Vad ska jag göra nu?" är en till synes harmlös elevkommentar, men är enligt mig en viktig förklaring till elevers osjälvständighet i skolan. Antingen kan man eller kan man inte och bara läraren kan avgöra vilket. En total vrångbild!

Allt lärande handlar istället om att sakta behärska något allt bättre, säkrare, djupare, bredare. (Jämför Dwecks teorier om fixed mindset) Skolan behöver avmystifiera hur detta lärande går till och synliggöra för eleverna hur framsteg i ett ämnesområde ser ut, skapa konkreta målbilder. Med konkreta mål kan alla elever bedöma hur långt de kommit och hur nästa steg ser ut. Men hur du formulerar sådan progression får lärare ingen utbildning i, varken praktiskt eller språkligt. I skoldebatt och fortbildning är det också märkligt tyst kring en så central lärarkunskap som att kunna förklara vad det innebär att bli bättre på något.

Lärandematriser är ett praktiskt verktyg för att förklara progression, så tydligt att eleven direkt fattar. I min bok presenterar jag förutom själva matrisformatet, en "verktygslåda" för hur du rent språkligt kan formulera kriterier för progression genom att kombinera fyra olika perspektiv:

Kvantitativ och kvalitativ progression, processprogression och uppgiftsprogression.

Med kvantitativa och kvalitativa kriterier beskriver du *resultat*, hur bra någon presterar.

Kvantitativa kriterier beskriver mätbara resultat: hur många, hur ofta, hur noga m m.

Kvalitativa kriterier beskriver iakttagbara handlingar som alla, såväl lärare, kompisar som eleven själv, kan bedöma om någon klarat.

Processkriterier beskriver *processen* fram till slutresultatet: Hur självständigt ska eleven arbeta? Tar hen hjälp och stöd från lärare, kompisar, hjälpmedel (räknedosa, mallar, nätet osv)?

Uppgiftskriterier beskriver hur avancerad *själva uppgiften* är: Hur många olika typer av källor? Ska flera slöjdtekniker kombineras? Är budskapet dolt i texten? Är sammanhangen i matteuppgiften välbekanta?

Låt mig ta exemplet läsförmåga för att visa hur olika typer av kriterier kan formuleras.

Kvantitativa kriterier: Lëshastighet kan mätas, med genomtänkta metoder. Mina elever tränar regelbundet hur många rader de kan läsa på tre minuter. De läser högt så det blir mätbart, antingen parvis eller som staffettläsning i grupp – en rolig gruppaktivitet. De behöver inte förstå vad de läser under själva testet, det kollar bara avkodning. Lëshastighet är en undervärderad läsförmåga, som är avgörande när du ska söka användbart innehåll i längre texter. Många fastnar i slumpartat sökläsande eller noggrann läsning, för att de lurats av vuxna att man måste förstå allt man läser. För nybörjare är dessutom en viss läshastighet nödvändig för att just få läsförståelse. Mätbara kriterier kan på samma sätt formuleras för hur ofta en elev fastnar på ord (läsflyt), hurlänge en elev orkar läsa utan att tappa fokus (läskondis) eller hur snabbt en elev hittar ett antal ord/fakta (sök-läsning).

Kvalitativa kriterier:

Ska du öva *läsförståelse* behöver du formulera kriterier kvalitativt. Men du kan aldrig bedöma vad en elev *förstår*, *vet* eller *kan* inne i sitt huvud. Du kan bara iakttä och tolka vad eleven gör för att *visa läsförståelse*. Kvalitativa kriterier måste därför formuleras som iakttagbara handlingar, vad eleven konkret gör, skriver eller säger - som *tecken* på förståelse: Låt eleven muntligt och skriftligt beskriva likheter och skillnader, fördelar och nackdelar, dra slutsatser, förklara kopplingar mellan citat till egna erfarenheter, händelser eller tidigare kunskaper. Men även enkel högläsning ger kriterier och tränar läsförståelse: Tar eleven paus vid punkter, uttalar "de" som "dom", har olika röst vid repliker, olika hastighet för att skapa spänning eller betona? Det handlar inte om skådespeleri och deklamering. Gör eleven medveten om hur detta är tecken på läsförståelse!

Processkriterier:

Processprogression bygger på Vygotskys lärdom att det du klarar med hjälp idag, klarar du självständigt i morgon. Träna först gemensamt när klassen analyserar eller jämför texter, innan eleven prövar i Par och Enskilt (APE). Kombinera med att stötta genom scaffolding (se Gibbons), modellering (se Westlund mfl) eller med kamratrespons (se min bok). På så vis ger du eleven möjlighet att alltmer självständigt lösa en läsuppgift: Hur svarar man utvecklat och nyanserat på en läsförståelsefråga, hur plockar man ut relevant text till en sammanfattning, hur får du ner 30 sidor SO-fakta till en tankekarta inför provet? Beskriv i kriterierna hur självständigt eleven klarar enskilda uppgifter efter sådan stöttning.

Uppgiftskriterier:

Hur språkligt svår ska texten vara som eleven läser? Hur många olika källor? Hur elevnära ska innehållet vara? Uppgiftsprogression kan lätt kombineras med annan progression. Använd samma kvantitativa kriterier om läshastighet och textlängd, kvalitativa läsförståelsekriterier, processkriterier på självständighet, men skapa progression genom att göra själva texten svårare, mer komplex eller obekant. Ersätt bara elevnära texter med vuxna, kapitelbok istället för lätt svenska med bilder. En källa kan bli två längre källor med motsäggande information.

Av alla progressionstyper har kvantitativa kriterier stora fördelar, även om långtifrån all kunskap kan uttryckas så. Mätbara resultat gör det lätt för både lärare och elev att se sporrande framsteg. Möjligheten att öva och testa enkla förmågor med datorstöd skapar ofta stor motivation hos eleverna. Alfabet, multiplikationstabell, klocka, namngeografi är verktygskunskap som tränas effektivt med kvantitativa kriterier. För äldre elever kan du formulera bredden och mängden av argument, slutsatser, perspektiv, fördelar och nackdelar som ska formuleras i en text. Kvantitativa kriterier speglar en exakt färdighet, till skillnad från poäng på prov som kan betyda allt och inget. Viktigt är emellertid att undertrycka all form av konkurrens *mellan* elever. Genom att låta eleven sätta upp *individuella mål* utifrån kvantitativa matriskriterier, undviker du sådana baksidor.

I min bok ger jag massor av exempel hur du formulerar olika sorters progression för alla typer av ämnen och stadier i skolan.